

Шакун Василь Іванович, професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук,
професор, академік НАПрН України

КОРУПЦІЯ ЯК ДЕФОРМАЦІЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ

Корупція в сучасній Україні внаслідок тотального поширення в суспільстві стала явищем, яке реально загрожує національній безпеці. Псевдовчені, плеяда громадських і політичних діячів під гаслами протидії корупції проклали собі шлях у владні інститути держави й успішно інтегрувалися там, ставши дієвою ланкою корупційної системи. Майже щотижня в Україні проводять антикорупційні форуми, наукові конференції, круглі столи тощо, учасники яких закликають до вжиття нових заходів із протидії цьому явищу. На жаль, ефективність цих заходів поки що дуже низька. Позитивним зрушенням слід вважати поступове утвердження в суспільстві несприйняття корупції та інших форм незаконного збагачення, усвідомлення того, що це явище стоїть на заваді подальшому розвитку України.

Корупцію досліджують переважно фахівці в галузі юриспруденції. Є низка наукових праць політологів, економістів, соціологів, однак вони фрагментарні й не відображають палітри політичних, соціальних, економічних і кримінологічних наслідків впливу корупційних процесів на рівень злочинності в Україні.

Корупція поки що не стала об'єктом усебічного дослідження кримінологічної науки. Учені аналізують окреслену проблему епізодично, попри те, що вона дискредитує владні інститути, є суттєвою перешкодою на шляху євроінтеграції України. Корупція поступово поширюється й у військовому середовищі, що є неприпустимим в умовах збройного конфлікту на Сході України. Це явище також заважає проведенню реформ у сфері економіки, державного управління, судочинства тощо. Попри низку розпочатих реформ і заходів для досягнення макроекономічної стабілізації, економіка України знаходиться в нестабільному стані з невизначеними перспективами.

У нашій країні поступово утверджується культура бідності, тобто культура виживання, за якої пасивність населення відтворює умови, що унеможливають прогресивний розвиток, а країна занурюється в стагнацію. Бідна людина не може дотримуватися сучасних європейських стандартів, згідно з якими кожен має жити відповідно до рівня своїх доходів. Зазначені суперечності провокують конфлікт особистості, що підштовхує до протиправної поведінки, збагачення будь-якою ціною, а корупція видається найкоротшим шляхом до гідного життя. Спрацьовує такий принцип: якщо комусь чогось бракує, він намагається відібрати це в іншого. Однак це вже не насильницькі форми злочинності, поширеними стали маніпуляції з державним бюджетом, фінансуванню субсидій та інших соціальних виплат, контрабандою товарів, уникнення оподаткування тощо.

Реформаторські й антиреформаторські процеси, що тривають в економіці, поряд із позитивними результатами, неминуче призводять до зростання рівня злочинності. Свідченням цього є зміни, що відбулися протягом останніх років у структурі й динаміці економічної злочинності: вона стала більш організованою, професійною та озброєною. Саме економічна організована злочинність завдяки корупції дискредитує державний апарат, підриває його авторитет, сприяє зрощенню частини його чиновників із кримінальними структурами. Це надає їй можливість безперешкодно проникати в політику й інші сфери діяльності держави з метою встановлення контролю за найприбутковішими галузями економіки, а також фінансувати незаконні озброєні формування. Корумпована частина державного апарату «живить» і захищає як кримінальний бізнес, так і незаконні дії бізнесу легального. Отже, тіньова економіка стала матеріальним підґрунтям, на якому формується кримінальна структура. Унаслідок дії цих факторів в Україні лише два відсотки кримінальних проваджень завершуються судовими вироками, а адвокати та судді, на відміну від слідчих, прокурорів і детективів, жодної так званої люстрації не проходили.

У сфері протидії корупції постала нова проблема, яку одразу взяв на озброєння тіньовий сектор економіки. Ідеться про криптовалюту, курси якої стрімко зростають. У жовтні 2017 року ціна на біткоїн сягнула 8000 доларів за одиницю криптовалюти. Постає питання: це прорив у розвитку сучасної інформаційної технології, типова фінансова бульбашка чи афера вселенського масштабу? Фахівці обстоюють різні позиції щодо цієї проблеми. Власники криптовалюти уникають оподаткування й, у разі широкого поширення криптовалюти в розрахунках та інших фінансових операціях, поставлять під загрозу наповнення державного бюджету. Нещодавно один із відомих політиків, який задекларував за 2016 рік майже 800 тис. доларів доходів, заявив, що купив на цю суму криптовалюту й може її не декларувати. Отже, проблема криптовалюти потребує негайного правового врегулювання, інакше вона підвищить рівень тіньової економіки в Україні й стане потужним корупційним механізмом.

Поширення корупції в Україні спричиняють недосконалість судової та правоохоронної систем, брак чіткої державної програми протидії корупції, зокрема в економічній сфері,

низький рівень довіри населення до судових і правоохоронних органів. В Україні світогляд людей похилого віку сформувався в умовах так званого тоталітарного режиму, а свідомість молоді – за умов корупції, неможливості законним шляхом реалізувати законні права й інтереси. Тому свідомість, а отже, і правосвідомість, деформовані, країна потерпає від агресії та насильства. Зазначену обставину має враховувати законодавець, коли в кримінальному законодавстві визначає діяння, які є злочином.

Водночас влада повсякчас прагне розв'язувати соціально-економічні та політичні проблеми шляхом внесення змін до кримінального законодавства. Кримінальний кодекс України поступово стає засобом політичної боротьби, що є неприпустимим. Майже всі зміни до кримінального закону вносять без належного їх обґрунтування. Законодавець ігнорує реальні й можливі соціальні, економічні та політичні наслідки цих змін. Розпочаті реформи у сфері кримінальної юстиції не забезпечені прогнозуванням, не узгоджені між собою, а їх автори не мають досвіду втілення їх у життя.

Суспільство потребує стабільності й порядку. Концепція сталого соціально-економічного розвитку має ґрунтуватися на обліку всього різноманіття факторів, з-поміж яких визначальним є зростання рівня ефективності економіки. Сутність сталого економічного розвитку полягає в здатності економіки забезпечувати високу якість життя населення, соціально-економічну стабільність суспільства, можливість протистояти впливу внутрішніх та зовнішніх загроз за оптимальної витрати всіх видів ресурсів і раціонального використання природних факторів. З огляду на зазначене, завдання стратегії сталого економічного розвитку полягає у створенні механізмів усунення або зниження ризиків внутрішніх і зовнішніх загроз. У цьому процесі важливе місце відведено кримінології, яка має обґрунтувати теоретичні та правові засади запобігання корупції в Україні.